

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhü”

tepav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhü”

**Güven Sak
Özgün Özçer**

**Türkiye Ekonomi
Politikaları Araştırma
Vakfı**

Günümüzün en orijinal, en katılımcı ve en demokratik anayasa hazırlama süreci, Güney Afrika’da, ayrımcı *apartheid* rejiminin sona ermesinin ardından 10 Aralık 1996’da onaylanan¹ ve 7 ubat 1997’de yürürlü e giren Anayasa’nın hazırlandığı süreç olarak kabul görür. Ayrımcılığın en üst düzeyde olduğu, etnik gruplar arası gerilimlerin sıkça yaşandığı, sosyal e işsizliklerin ve kutuplaşmaların çok büyük olduğu, Güney Afrika gibi bir ülkede² anayasa sürecinin en büyük başarısı, e itim seviyesinin dü üklü ü ve kültürel farklar yüzünden çok farklı öncelik ve özelemleri olan bir toplumu insan haklarına son derece saygılı, çok demokratik ve bir o kadar da etkili bir metnin etrafında birle tirmesidir.

Anayasaların hazırlanma süreçleri, içerikleri üzerinde belirleyici bir etkiye sahip oldu undan, son derece önemlidir. Güney Afrika, 1994 yılında yürürlü e giren geçici Anayasasıyla yetinmemi , uluslararası baskıyı da a an, güçlü bir siyasi iradeyle özgürlükleri çok kuvvetli bir ekilde ifade eden ve garanti altına alan toplumsal bir projeye kalkı mı tır. Süreç içinde, anayasanın gerçekten “toplumun sözle mesi” olabilmesi için yöntemler geli tirilmi ortaya çıkan birçok soruya çözüm aranmı tır. Bir yandan halkı bilgilendirmenin, e itmenin, ilgisini çekmenin ve katılımını te vik etmenin yolları dü ünülmü , di er yandan sivil katılım tarafından altı çizilen hususların ve önerilerin (kimi zaman çeli kili olsalar bile) nasıl de erlendirilece ine ve anayasa metninde nasıl yer alaca ına dair bir çalı ma yapılmı tır. En önemlisi anayasa yapım süreci, hem demokratik bir yapıya kavu manın hem de toplumsal barı ı sa lamanın bir aracı olarak görülmü tür.

1 – Sürecin oluşumu: Parçalanmış bir toplumda yeni bir kimlik arayışı

İkinci Dünya Sava ı sonrasında, “beyaz” (özellikle Hollanda uyruklu) nüfusa hizmet eden Ulusal Parti’nin (NP) 1948’de iktidara gelmesiyle birlikte Güney Afrika’da katı ayrımcı yasalar uygulanmaya ba lamı tır. Bu yasalarla hukuki çerçevesi çizilen ırkçı *apartheid* (Afrikaan dilinde “ayrım”) rejimi, beyaz olmayan gruplar aleyhine yasal bir ayrımı öngören, beyaz nüfusun üstün ve siyahların kul oldu u dü ünçesine dayanan bir sistemdir. Kırk yıl boyunca, siyahlar ve beyazlar arasındaki gerilimin ve iddet olaylarının artması, *apartheid*’in ülkeyi kaçınılmaz bir “ırklar” arası iç sava a sürüklemesi, seksenli yıllardan itibaren Ulusal Parti’yi, uyguladığı ayrımcılık politikalarını önce yumu atmaya, daha sonra da tümenden kaldırmaya yöneltmi tır. İlk adımını 1984’de Cumhurba kanı seçilen dönemin ba bakanı Pieter Willem Botha, farklı renkler arasında evlilikleri serbestle tirerek atmı tır. Metislere ve Hint asıllılara bazı sınırlı siyasi haklar tanınmı tır.

¹ Bu tarih aynı zamanda uluslararası insan hakları gününe denk gelir: 10 Aralık 1948’de İnsan Hakları Bildirgesi ilan edilmiştir.

² UNDP’nin hazırladığı Human Development Index (HDI)’in 2006’daki istatistiklerine göre Güney Afrika 177 ülke arasından 121’inci sıraya yerleşmiş, The Economist Dergisinin hazırladığı Worldwide Quality-of-Life Index’e göre ise 111 ülke arasında 92’inci sırada yer almıştır. Bu çok vahim ekonomik ve sosyal göstergelere rağmen, Reporters without Borders’ın 2005 yılı başında özgürlüğü istatistiklerinde ise Güney Afrika 167 ülke arasından 31’inci sırada yer aldığı görülmü tür. (Fransa’nın hemen arkasında, İspanya, İtalya ve ABD’nin önünde). Böylesine sorunlu ve aksak bir toplum üzerine kurulmuş genç bir demokrasinin bu çerçevede gelişmiş ülkelerle aynı sıralarda bulunması göz ardı edilemeyecek bir başarıdır.

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhü”

Ancak Botha'nın başkanlığı ve cumhurbaşkanlığı dönemlerinde siyahlara yönelik çok az reform yapılmı , gerçekle tirilen anayasal düzenlemelerde bu gruplara herhangi bir temsil hakkı tanınmamı , özellikle de siyasi suçluların serbest bırakılması konusunda taviz verilmemi tir.

Bu tarihlerde, Afrika'da son koloni olan Namibya'ya (o zamanki adıyla Güney Batı Afrika) ili kin sorunların çözülmesi ve *apartheid*'in sona erdirilmesi için ABD ve Sovyetler Birli i'nin Güney Afrika'ya baskısı artmı tir, Botha başkanlık dönemini tamamlamadan, 1989 Eylül'ünde yerini Frederik Willem de Klerk'e bırakmak zorunda kalmı tir. De Klerk göreve gelir gelmez, *apartheid*'in sonsuza dek korunamayacağı nı savunmu ve bu do rultudaki tüm uygulamalara son vermi tir. Öne sürdü ü sav çok ilginçtir: de Klerk “siyah” nüfusun “beyaz” nüfusa oranla yedi kat daha kalabalık oldu una i aret ederek (yakla ık 5 milyon İngiliz ve Hollanda uyrukluya kar ılık 30 milyon Afrika kökenli nüfus), bu olgunun egemen azınlı ın güvenli i için çok tehlikeli oldu unu söylemi tir. 1989 Berlin Duvarı'nın yıkılıp dünyadaki ideolojik kutupla manın barı içinde sona erdi i yldır. Aynı ekilde, Güney Afrika'da da 1989 utanç duvarının çöktü ü ve toplumdaki kutupla manın, en azından resmi olarak, barı içinde kaldırıldı ı yıl olmu tur.

Müzakere sürecine yönelik atılan ilk adım, siyasi yasakların kaldırılmasıdır. En önemli *apartheid* kar ıtı örgüt olan Afrika Ulusal Kongresi³ (ANC) ve lideri Nelson Mandela, Ulusal Parti (NP) ile birlikte müzakere sürecinin yolunu açmı tir. Bu yolda, 1991'in Kasım ayında All Party Congress (APC/CODER) adında, bütün partilerin katıldıkları bir kongre kurulmu tur⁴. Bu kongrenin yeni bir rejime giden yolda ı ile ortak karar alması öngörölmü tür. Uzla ma arayı ında kapanmamı yaraların gerginlik yaratmaması için, aynı yılın Aralık ayında NP resmi olarak *apartheid* döneminin politikaları için özür dilemi ve ANC'in geçici bir hükümet kurulması yönündeki teklifini kabul etmi tir.

Süreç başlatılmadan önce Klerk için alınması gereken bir başkan sorun ise, müzakerelere kar ı tavır alan bazı grupları (Muhafazakâr Parti [Conservative Party - CP] gibi) gayrimetru kılabilmektir. Bunun için 1992'nin başında, sadece “beyaz” nüfusun katılacağı tartı malı bir referandum düzenlenmi tir. Referandumda reform sürecinin devamı ve müzakerelerle bir Anayasa yapılması önerisi %68 oy ile kabul görmü , katılım bazı bölgelerde %95'leri bulmu tur. Sonuçlar uzla mayaya yönelik çabaların daha da artırılmasına ve etkinle tirilmesine yol açmı tir. Demokratik bir toplum⁵ yaratılması amacıyla, müzakereler geçici yönetimden sonra tam anlamıyla olu turulacak rejim için yeni bir anayasa yapımı üzerine yo unla mı ve fikirler bu do rultuda somutla tırılmı tir.

1992 yılında müzakerelere ülkede ya anan gerilimler yansıma ve bu nedenle fazla bir ilerleme kaydedilmemi tir. Haziran ayında kırk ki inin öldüröldü ü Boateng katliamından sonra ANC, NP'yi kı kırtıcılıkla suçlayarak süreçten çekilmi tir. Ancak Eylül ayında Bisho'da ANC militanlarının yerel yönetime kar ı protesto gösterisi sırasında polis tarafından ate açılması sonucu 28 ki i ölmesi ve iddetin tırmanması, ANC'yi siyasi sürece tekrar dâhil olmaya yöneltmi tir.

³ 1961'de ANC'nin silahlı kanad kurulmuş (Umkhonto we Sizwe), ilk lideri Nelson Mandela 1962'de tutuklanmış ve 1964'de müebbet hapis cezasına çarptırılmıştır. Örgüt 1989 yılına kadar gerilla faaliyetlerini sürdürmüştür.

⁴ All Party Congress, sonradan adını Convention for a Democratic South Africa (CODER) olarak değiştirir, bu sürecin başarısız uğramasından sonra 1 Nisan 1993'te “beyaz” nüfusun sağ partileri ve Afrikalı nüfusun daha radikal kanadını temsil eden partiler, genişletilmiş Multi-Party Negotiating Forum (MNPF) adıyla yeniden toplanmıştır.

⁵ Belirtilmesi gereken bir diğer nokta ise bu çerçevede 1991'de Güney Afrika'nın tüm nükleer silahların imha etmiş olması ve Nükleer Silahların Yayılması Önleme Anlaşmasının imzalanması olmasıdır (1970'li yıllarda Güney Afrika hükümeti nükleer program yürütmüş, ilk deneyler 1979'da yapılmış ve sonucunda altı tane farklı laboratuvar nükleer füze başlığı üretmiştir). Günümüz itibarıyla Güney Afrika Cumhuriyeti ordusunun tüm nükleer silahların imha eden tek ülkesidir.

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhü”

1993 yılında sürece Hollanda uyruklu nüfusun a ırlıklı olarak temsil edildi i Muhafazakar Parti (MP) ile Afrikaan Halkı Birlik Partisi (AVU) ve Zulu nüfusun a ırlıklı oldu u Pan-Afrika Kongresinin (PAC) de dahil olmasıyla birlikte, Çok Taraflı Müzakere Forumu (MPNF) toplanmı , taraflar yürüttükleri müzakerelerde varılan sonuçları rapor halinde somutla tırmak için planlama komitesi ve onun nezdinde ayrı temalar üzerine çalı an teknik komiteler kurulmasına karar vermi tir. Bu komitelerin her biri hiçbir siyasi kanada ba lılı ı olmayan altı üyeden olu ur ve bu bakımdan, CODER’den (Convention for a Democratic South Africa) farklı olarak, sürecin siyasetçilerin tekelinden çıktı ı anlamına gelir. Komiteler bazı ilerlemelerin kaydedildi i sonucuna vararak seçim için 1994 yılının 27 Nisan tarihini önermi tir.

Bu görü meler sırasında geçici bir anayasa için izlenilecek yöntem de belirlenmi tir. Bu çerçevede öncelikli olarak MPNF tarafından belirlenecek ortak ilkeler do rultusunda “Anayasal Hususlar Teknik Komitesi” bir metin hazırlar. Buna paralel olarak teknik komitelerden biri de geçici hükümetin (Transitional Executive Council) yapısı üzerine çalı ır. 1993 yılının sonunda taraflar Ocak 1994’de yürürlü e girecek ekilde geçici Anayasa metni ile geçici hükümetin eklini onaylar. Fakat sorunlar tamamen çözülmemi tir, seçimlere kadar olan süre boyunca geçici hükümet sayısız problemlerle kar ıla ır: Bophuthatswana ve Ciskei bölgelerinin yönetimlerinin Güney Afrika’ya katılmaya kar ı direni leri sürmü tür, aynı ekilde KwaZulu/Natal bölgesi de ayrılıkçı tutumlar sergilemeye devam etmi , öte yandan sa partiler de seslerini yükseltmeye ba lamı tir. Bunlara iddet eylemlerinin sürmesini da eklersek, bu artlarda seçimlerin sorunsuz bir ekilde gerçekleşme olmas ı büyük bir ba arı olarak nitelendirilebilir. Bundan sonra göreve gelecek hükümetin temel amacı, ülkeye gerçek anlamda siyasi bir düzen ve toplumsal kimlik kazandıracak olan yeni bir anayasa sunmak ve demokratik geçi sürecinin sonunda sa lam temelleri olan bir rejim kurmak olacaktır.

2 –Yeni bir Anayasa sürecinde öne çıkan üç ilke: danışma, katılım ve uzlaşma

Siyasi yasakların kaldırılması sonrasında, Güney Afrika tarihinde ilk defa siyahların katıldı ı 1994 seçimlerini⁶ ellili yıllardan beri *apartheid*’a kar ı eylem yapan Nelson Mandela’nın ba kanlı ını yaptı ı ANC, oyların %62’sini toplayarak büyük bir üstünlükle kazanmı tir. Parlamento’ya seçilen 490 üye, görevi iki yıllık bir süre içerisinde anayasayı hazırlamak ve onaylamak olan bir Kurucu Meclis (Constitutional Assembly) olu turmu tur. Müzakere sürecini kolayla tırmak ve gerekli olan idari deste i sa lamak için de bir Kurucu Meclis idaresi kurulmu , aynı zamanda Parlamento bünyesinde bu çalı maları yürütecek çok partili bir Anayasa Komitesi ve bu Komite’ye ba lı olarak altı tema üzerinde çalı acak alt-komite olu turulmu tur. Bu organların yaptı ı ön çalı maların ardından, 1995 Ocak ayında halkın görü lerini almak için geni kapsamlı bir ileti im kampanyası ba latılır. Var olan toplumsal sorunlara ra men (kırsal alanda ya ayan nüfusun çok olması, “siyah” halkın hiç bir zaman siyasi hak kullanmamı olması, e itim eksikli i, fakirlik, kültürel farklılıklar, vb.) amaç halkın bilinçli katılımını sa lamak olarak belirlenmi tir. leti im kampanyasının ba ladı ı tarih olan 1995’in Ocak ayı ile ilk Anayasa tasla ının sunuldu u Kasım ayı arasında, kamuoyunun görü ünü almak için birçok yöntem uygulanarak yo un bir katılım sa lanmı tir:

- Reklam kampanyası:
- 15 Ocakta ba latılan medya kampanyasının amaçları kamuoyunda farkındalık yaratıp duyarlılı ını arttırmak, mümkünse de katılımını te vik etmek olmu tur.
- Reklamlarda kullanılan “[tarihe] izinizi bıraktınız, imdi sıra fikrinizi belirtmekte” ve “Anayasal haklarınıza karar vermek sizin hakkınız” gibi insanlara bu fırsatın önemini

⁶ Seçimlerde kat l m %85’leri bulmuştur.

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhı”

anlatan sloganlara ba vurulmu tur. Reklamlar televizyonda, radyoda, ulusal-yerel basında ve afi lerde yer almı tur.

- Kampanyanın halkın farkındalı nı nasıl etkiledi ini ölçmek için, Kurucu Meclis sosyal ara tırma ajansını ve “Roots” pazarlama irketini görevlendirmi tir. Yapılan de erlendirmeler 3 aylık süre içerisinde kampanyanın yeti kin halkın %65’ine ula masına ra men, büyük bir kesimin fikirlerinin alınması konusuna ku kuyula yakla tı nı ve katılımının faydalarına dair ikna edilemedi ini göstermi tir. Bu sayede Komite sürecin inandırıcılı ı üzerine çalı lması gerekti ini anlamı tur. Bunun dı ında, nüfusun büyük bir bölümünün bu do rultuda biraz daha e itilmesi ve bilgilendirmenin arttırılmasına ihtiyaç oldu u analiz edilmi tir. Ancak, genel perspektiften bakılacak olursa böyle bir tepki alınması bile bir ba arı olarak nitelendirilebilir.
- leti im stratejisinin ba arısı da dilekçelerin sayısıyla ölçülebilir: Yakla ık 1,7 milyon dilekçe toplanmı tur, elemeler sonucu bunlardan yalnızca 11 bin öneri çıkarılmı olsa da, toplam dilekçe sayısı göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir.
- Sempozyumlar:
 - Kurucu Meclis’e üye politikacıların kamuoyunu yürüttükleri faaliyetler hakkında birinci elden bilgilendirmeleri ve bu noktada onların fikirlerini ve görü lerini almak için (bütün katkılar komitelerin de erlendirmesine sunulmak için kaydedilir) kamuoyuna açık sempozyumlar düzenlenir ve tarihleri medya organları tarafından kamuoyuna aktarılır.
 - Bunların ço u insanların anayasa yapım sürecine dair daha az bilgiye sahip olmalarının muhtemel oldu u kırsal ve fakir kesime yönelik olarak gerçekleştirilir. Hedef kitlenin bilgilendirilirken aynı zamanda e itilmesi yönünde planlamalar yapılır: Bunun için bir “Anayasal e itim programı” geli tirilir.
 - Sempozyumlar çerçevesinde yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hazırlanan atölye çalı maları düzenlenir. Burada amaç, katılanların belirli bir tema üzerinde tartı malarını sa layıp uzla tıkları ilkeleri gözlemlemek, bunların anayasada temsil edilmesini sa lamak ve bu vesileyle halka uzla ma kültürünü a ılamaktır. Böylelikle sürecin daha açık ve daha effaf algılanması da sa lanmı tur.
 - 1995 yılının ubat ile A ustos ayları arasında dokuz bölgede toplam 26 sempozyum düzenlenmi , ve bunlara 200’den fazla Kurucu Meclis üyesi katılmı tur. Atölyelere katılan insan sayısı ise 20.549 olarak hesaplanmı , bunların arasında 717 farklı sivil kurulu a⁷ mensup ki iler yer almı tur. Anayasa süreciyle birlikte, birçok ki i ilk defa siyasi haklarını kullanma fırsatını elde etmi tir. Partiler arasında, kültürel ve etnik farklılıklara dayanan, çok derin zıtlı malar a ılmı , aynı masada yer alıp ortak bir proje çerçevesinde görü alı veri i yapmaları ülke tarihinde bir devrim olmu tur. Ayrıca, sivil toplum örgütleri *apartheid* sonrasında daha tam anlamıyla geli memi oldu undan, sivil kurulu ların atölye çalı malarında aktif rol almaları da önemli bir yeniliktir.
- Uzman görü lerinin alınması:
 - Düzenlenen sempozyumlara paralel olarak, “Ulusal Sivil Toplum Dinleme Programı” yürütülmü tür. Bu çerçevede, her bir tematik alt-komite kendi alanlarında görü belirtmeleri faydalı olacak ki iler ve kurumlara yönelik toplantılar düzenlemi tir. Hazırlıklar, katılacak kurumların seçimlerinde tarafsızlık olmaması için, sivil toplum kurulu ları ve Kurucu Meclis’in ortakla a çalı masıyla gerçekleştirilmi tir. Böylece azami derecede temsil ve herkese uygun bir ajanda belirlenebilmi tir.
 - Toplantıların ço u 8 Mayıs ile 4 Haziran 1995 arasında çok kısa bir süre içerisinde gerçekleştirilmi ve toplam 596 kurumun görü lerine ba vurulmu tur.
 - Ayrıca alt-komiteler uzmanların katıldı ı birçok seminer ve atölye çalı maları yürütmü tür. Yabancı uzmanlar da bu faaliyetlere dahil olmu tur. Bunlarda daha çok

⁷ Etnik gruplar aras ndaki eşitliğin ve demokrasinin daha çok yeni olduğu Güney Afrika’da sivil toplum yeterince olgunlaşmam ş t r. Sadece bu tip dernekler değil, işçi sendikalar ile kültürel ve dini gruplar da sivil kuruluşlar kapsam na girer.

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhı”

sorun yaratabilecek belirli konular üzerine yo unla ılmı ve onlar üzerine daha somut fikirler ortaya atılmı tır.

- Di er ileti im araçları ile isti are:
- Kamuoyunu sık sık bilgilendirmek için, konuları detaylı ve e itici bir e kilde sunan “Anayasal Diyalog” (Constitutional Talk) ba lıklı bir resmi bülten hazırlanmı tır. ki haftada bir yayınlanan sekiz sayfalık bu bülten yakla ık, 60 bini abone olmak üzere 160 bin ki iye da ıtılmı tır (di er kopyalar taksi ve otobüs duraklarına yerle tirilmı tır). Bülten süreci takip edebilecek e itime sahip olanlar için önemli bir katkı sa lamı tır.
- 24 Nisan 1995’ten itibaren 10 Ekim’e kadar iki kanalda toplam 25 televizyon programı hazırlanmı tır. Bu programlara katılan Kurucu Meclis üyelerine sivil toplum tarafından sorular yöneltilmesine imkân tanınmı , ölüm cezası, insan hakları, güçler ayrılı ı gibi önemli konular üzerinde tartı malar düzenlenmi tir.
- Radyo daha da etkili bir medya olmu tur, çünkü toplumun daha geneline, hem ehirlı hem de kırsal kesimine ula abılmı tir. 1 Ekim 1995’ten itibaren haftada bir kere bir saatlik Anayasa üzerine “e itici” bir talk-show programına ba lanmı tır. Sekiz dilde yayınlanan programa konuda uzman insanlar davet edilmi tir. Böylece, haftada yakla ık on milyon Güney Afrikalı dinleyiciye eri ilmi tir.
- Ki isel sorulara cevap getirebilmek içinse bir Anayasal diyalog telefon hattı kurulmu tur. Aynı zamanda burada siyasi tartı maların son durumu hakkında güncel bilgilerde verilmi tir. Be dilde hizmet veren servisi yakla ık on bin ki i kullanmı tır.
- Son olarak, Kurucu Meclis zamanın yeni medyası internete de ba vurmu tur. Cape Town Üniversitesi’yle birlikte gerçekte tirilen web sitesinde bütün haberler, taslaklar, bazı dü ünceler ve Kurucu Meclis’in kendi talepleri yayınlanmı tır. nternete eri imi olan kitle arasında web sayfası çok ba arılı olmu tur.

1995’in 22 Kasım’ında ilk Anayasa tasla ının yayınlanmasından sonra ikinci etap çalı malarına gidilmı tir: Bu do rultuda müzakereler öncelikli olarak tartı ma yaratan ve çok alternatifli ele alınan maddeler üzerine yo unla mı tır. Tasla ın yayınlanmasından sonra medyada yeni bir kampanya ba latılmı ve kamuoyunun yakla ık 20 ubat’a kadar yeniden katkı yapması öngörölmü tür. Ancak bu sefer tasla ın içindeki belirli noktalar veya maddeler üzerinden gidilmesi ve metne odaklı görü ler verilmesi istenmi tir.

Halkın katılımını kolayla tırmak ve tasla ın içeri inin anla ılabilir kılmak için “Siz ve Yeni Anayasanın n ası” ba lıklı bir kitapçık da ıtılmı , e itici posterler hazırlanmı , Anayasal diyalog bülteni ço altılmı ve “Anayasalar ve Demokrasi” ba lıklı bro ürler da ıtılmı tır. Ayrıca radyo programlarına devam edilmi , 12 tane yeni televizyon programı gerçekte tirilmı ve internetle yapılan bilgilendirme faaliyetleri sürdürölmü tür. Bu süre zarfında yakla ık 250 bin dilekçe daha alınmı tır. Bunları da dikkate alarak, ubat ayı içinde çözümlenmesi gereken 68 konu belirlenmi tir. Bunlar üzerindeki çalı malar devam etmi tir. Sürenin 8 Mayıs’ta bitiminden 20 gün önce hala ölüm cezası, mülkiyet, resmi diller, yargıç atamaları, nispî temsil gibi bazı temel maddeler üzerinde kesin bir karar verilmemi olmasına ra men genel bir uzla maya varılmı ve yeni Anayasanın metni, 8 Mayıs 1996 tarihinde kabul edilmi tir.

3 - Anayasanın onaylanması ve yürürlüğe girmesi aşamasında metnin halk tarafından benimsenmesi

Anayasa, Kurucu Meclis’te onaylanmasının ardından Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmeye alınır. Anayasa Mahkemesi önce metni onaylamayı reddeder. Açıkladı ı gerekçeler Anayasa Mahkemesi’nin de sürecin sonuna do ru demokratik bir rejimin olu turulmasında ne kadar ciddi bir rol üstlendi ini gösterir. Temel hak ve özgürlüklerin

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhu”

bir iki noktasının Anayasa Mahkemesi'nin denetiminden çıktı 1, ombudsmanın yeterince ba ımsız olmadığı ve yerel yönetimlerin yeterli yetkilere ve finansmana sahip olmadığı gerekçesiyle metni Kurucu Meclis'e geri gönderir. Anayasa Mahkemesi'nin onay sürecinde bile, dilekçe sunulmasına izin verilmiştir: Bu süre zarfında sivil toplum kuruluşlarından ve bireylerden 84, siyasi partilerden ise 5 tane dilekçe alınmıştır. Buna paralel olarak, reklamlara yeniden başvurulur: “Haklarınızın Güvencesi Anayasa” ve “Bütün Bir Ulus için Tek bir Yasa: Anayasa” gibi sloganlarla Anayasanın hem toplumda özgürlüğü hem de birliğin temelini oluşturduğunu anlatılmıştır. Etkin amaçlı yüzlerce tanıtım düzenlenmiştir. İkinci kez onaya sunulduğunda yeni metin Anayasa Mahkemesi'nde kabul görmüş ve 10 Aralık'ta Cumhurbaşkanı Mandela'nın imzasıyla sona ermiştir.

Anayasa 4 Nisan 1997'de yürürlüğe girer. Bundan sonra Anayasayı anlatma, benimseme ve uygulama süreci başlamıştır. On bir resmi dilde tam 7 milyon kopya Anayasa basılır. Bunları halka dağıtmak üzere bir strateji belirlenmiştir: Dört milyon örnek ortaokullara verilmeye, iki milyon örnek postane bürolarında halka sunulmuş ve 500 bin kopya ise polis teki kilitli ve ordu içinde dağıtılmıştır. Bir 500 bin kopya daha ise sivil toplum kurumlarına ulaştırılmıştır. Metni anlamak için her bir Anayasa kopyasıyla beraber aynı dilde resimlendirilmiş bir kılavuz dağıtılmıştır: Burada Anayasanın en önemli unsurlarının altı çizilmiş ve içerdiği bazı hukuki örneklere anlatılmıştır. Bunun yanında bütün okullara ve kütüphanelere dağıtılacak bir insan hakları çizgi-romanı da üretilmiştir. Körler için ise Anayasanın ve kılavuzunun Braille ile kaset sürümleri hazırlanmıştır. Ayrıca, ortaokul ve liselerde öğretmenler öğrencilerini metin konusunda aydınlatmışlardır.

1997 yılının 17 ve 21 Mart arasındaki tarihler “Anayasa Haftası” olarak ilan edilmiştir. Hafta boyunca gerek ulusal, gerek bölgesel, gerek yerel meclis üyeleri tarafından halka anayasa dağıtılmıştır. Amaç yeni Anayasanın ve içinde yer alan hak ve özgürlüklerin bütün halk için referans haline gelmesi olmuştur. Metnin benimsenmesi, metne karşı saygıyı da arttıracak bir unsur olarak görülmüştür.

Son olarak, 30 Nisan 1997'de Kurucu Meclis idaresi mali bilançosunu sunup kendini feshetmesiyle birlikte Anayasa yapım süreci resmen sona ermiştir.

Sonuç – Anayasanın demokratik yöntemlerle yapılması öncelikle zihniyet değişikliğinden geçiyor

→ Kurucu Meclis başkanı Cyril Ramaphosa katılımın halka genişletilmesini şu sözlerle açıklar: “Sürecin sonunda Anayasa taslağı Kurucu Meclis'in 490 üyesine özgü bir taslak olmamalı. Halkın kendilerinin olarak gördüğü, kendilerine ait hissettiği bir Anayasa olmalı. Bizim görevimiz tam anlamıyla meşru bir Anayasa tasarlamak, bunun için halkımızın içine sinen bir Anayasa hazırlamak mecburiyetindeyiz”. Bazı kesimler halkın katkısının ve oluşturulan farkındalık kampanyasının göstermelik olduğunu iddia etseler de, araştırmalara göre süreç boyunca halka erişim oranı %73'leri bulmuştur. Güney Afrika gibi kalabalık ve nüfusun büyük bölümünün kırsal alana yayıldığı bir ülkede, bunu gerçekleştirmek kapsamlı bir iletişim stratejisi tasarlamadan mümkün değildir.

→ Çok sayıda sosyal problemle baş etmesi gereken Güney Afrika'nın en büyük başarısı, sürece katılan taraflardan her birinin en zor anlarda bile mümkün olduğu kadar müzakereci bir tutum sergilemesi olmasıdır. Müzakere demek sürece katılan her bir tarafın zaman zaman bazı tavizler vermesi anlamına da geliyor. Tabii bu tavizlerin demokrasi ve temel özgürlükler konusunda olmaması gerekmektedir.

Güney Afrika Anayasası: “Bir Ülkenin Ruhı”

→ *Apartheid* rejimin sona erdirilmesine yönelik zamanla yo unla an uluslararası baskının Güney Afrika'nın anayasa yapım sürecinde de ön planda oldu unu öne sürenler de yok de ildir. Ancak sonuca baktı ımızda, ülkenin bütünlü ünün korunmu olmasđ, istikrara kavu ması ve sosyal sorunlara ra men özgürlüklerin devlet tarafından temin edilebilmesi bu yönde bir siyasi iradeyle hareket edildi ini gösterir. Anayasa toplumsal barı ı sa layacak bir proje olarak ele alınmı tır. Ayrıca jeopolitik açıdan de erlendirdi imiz zaman, Güney Afrika'nın anayasal sürecini etkileyen uluslararası baskı, Do u Bloku ülkelerinin demokratikle me süreçlerindeki kadar yo un olmamı tır. ABD ve Avrupa ülkeleri, kendileri için üst düzeyde stratejik önem ta ıyan bu bölgeyi menfaatleri do rultusunda etkileri altına almı lardır. Güney Afrika'nın ise yasalla mı ırkçı rejimine kar ı baskı uygulanmı ve bu yönde anayasal garantilere gidilmesi te vik edilmi tır. Ancak Güney Afrika'da ya anan sürecin tamamen dı arıdan dayatıldı mı söylemek kesinlikle hakkaniyetli olmaz. Bugün totaliter bir Zimbabwe ile demokratik bir Güney Afrika arasındaki fark, Güney Afrika'da toplumun da dahil edildi i bir devlet vizyonu olu turulmu olmasđdır.

→ Her ne kadar azami katılım sa lanmaya çalı ılmı olsa da, organizasyon, sürecin dı ında kalan kurumlar tarafından sert bir ekilde ele tirildi. Elbette bu yönde mükemmel bir yöneti im mekanizması olu turmak fazlasıyla büyük bir beklentidir. Fakat Güney Afrika Anayasası'nın yapım süreci, uluslararası otoriteler tarafından halkın katılımının üst seviyede oldu u en önemli yasama süreci olarak gösterilir.

→ Müzakere a amasında, müzakerelerin sonuçlanması için kesin bir süre tayin edilmi olmasının da ayrıca bir etkisi oldu u görülmü tür. Bu tercih, kilitlenilen noktalarda tartı maların uzamasını engelleyip, uzla mayı te vik etmi tır.

→ Son olarak, Güney Afrika'nın anayasa yapım süreci son derece zorlu ve tarafları her an kopabilme noktasına getirecek bir konjonktürde ya anmı tır. Burada en önemli olan nokta siyasi iradedir. Toplum hürriyetine yeni kavu mu olsa da, bunu güvence altına alıp daha da peki tirmelidir. Özgürlük yalnızca haklara sahip olmak de il, aynı zamanda o haklardan yararlanmaktır; insanların kendi gelecekleri üzerine alınacak kararlarda söylediklerinin dikkate alınmasıdır. Nelson Mandela'nın dedi i gibi Güney Afrika halkı artık “özgür olmakta özgürdür”. Bu do rultuda, Güney Afrika'nın anayasa yapım süreci, özgürlü ün nasıl katılımcı ve verimli kılınabilece inin en önemli kanıtıdır.